

Jana Hrajnohová: Jánošíkovská legenda na Slovensku

Posudok bakalárskej diplomovej práce

Vo svojej bakalárskej práci sa Jana Hrajnohová v kultúrno-historickom pohľade zamerala na spracovanie jánošíkovskej témy v slovenskej a českej literatúre a vo filme, aktuálnej aj v súčasnom kultúrno-spoločenskom kontexte. V prehľade umeleckých diel s jánošíkovským motívom od 18. storočia podnes ukazuje jednak významné kvantitatívne zastúpenie témy v umení rozličných časových období, jednak premeny nazerania a dobové akcenty a aktualizácie jednotlivých motívov, podmienené spoločenskými udalosťami, dobovou atmosférou a prevládajúcimi ideovými prúdmi ako aj osobnými postojmi autorov. Životnosť jánošíkovskej legendy pritom vidí v nadčasových (a stále inšpirujúcich) motívoch – „večný a obecný ľudský rozměr má boj dobra se zlem, lidská závist a zrada, spravedlnost v lidské společnosti, svoboda člověka, rebelství a odpor proti útisku, život a smrt“.

Práca má 5 kapitol, úvod, záver a pripojenú prílohu s chronologickým prehľadom jánošíkovskej témy v literatúre a vo filme (okrajovo, no neúplne aj v hudbe), zahŕňajúcu aj diela, ktorým sa v práci podrobnejšie nevenuje – a okrem diel slovenskej a českej proveniencie aj poľské, ktorých sa v práci inak dotýka len okrajovo (v texte spomína hru poľských autorov Brylla a Gärtnerovej Na skle maľované v súvislosti s ich inscenovaním a popularitou v slovenskom aj českom prostredí a poľskú účasť na koprodukčnom filme Pravdivá história o Jurovi Jánošíkovi).

Po úvodnom predstavení spracovania jánošíkovskej problematiky v etnografickej a literárnovednej literatúre (s ktorou v práci ďalej priebežne pracuje) a antologických vydanií folklórnych textov podáva autorka rekonštruovaný (rekonštruovateľný) obraz Jánošíka ako historickej postavy. V kapitole venovanej Jánošíkovi v ľudovej slovesnosti sa s odkazom na poznané (a nepoznané) stránky jeho života zamýšľa nad otázkou, prečo sa práve Jánošík stal v slovenskom kultúrno-spoločenskom vedomí tou mytologizovanou postavou s výrazným priemetom jánošíkovskej tematiky do umeleckej tvorby, predstavuje folklórne žánre a motívy, dominantné v ľudovej slovesnosti a usúvzťažňuje slovenskú folklórnu tvorbu s postavou Jánošíka ako hrdinu, ktorý bojuje proti bezpráviu a obhajuje práva chudobných a utláčaných, s analogickým motívom obhajcu týchto práv v európskej ľudovej tradícii.

V kapitole venovanej Jánošíkovi v „umelej“ literatúre diplomantka sleduje priemet motívov ľudovej tradície a ich premeny v slovenských a českých literárnych dielach (básnických, prozaických, dramatických) od 18. storočia po súčasnosť. V tejto časti postupuje (pri základnom druhovom členení) chronologicky, z prehľadového podania s charakteristikou

jednotlivých diel vystupujú diferencie v prístupe k téme podmienené jednak autorským videním (napr. rozdiel v morálno-etickom hodnotení postavy napr. u P. J. Šafárika a u J. Kollára), ale aj ideové rozdiely a akcenty súvisiace s jednotlivými ideovými a umeleckými prúdmi ako aj spoločenskými obdobiami (dôraz na motív slobody, národnú aj individuálnu „vzburu“ v romantickej literatúre, sociálny motív v medzivojnovom aj povojnovom období, symbol odporu proti totalite predovšetkým v protifašistickom zápase, v istej miere aj v normalizujúcej sa spoločnosti po roku 1968). Oproti patetizujúcemu a monumentalizujúcemu literárnemu stvárneniu sa (neprotirečiac pritom základnému obrazu zástancu ľudových práv) ukazuje napr. odľahčený, humorný prístup (osobitne napr. v pôvabnej Hviezdoslavovej Jánošíkovej stupaji) ako aj dramatický prístup postavený na persifláži v Jánošíkovi Radošínskeho naivného divadla, u L. Feldeka či M. Kočana. Pohľad na slovenskú literatúru komplementárne dopĺňa (už podľa literárnych druhov nečlenená) kapitola diel s jánošíkovskou tematikou v českom prostredí, zahŕňajúca tvorbu od diel českých slovakofilov po absurdnú hru Karla Steigerwalda z r. 1974 a detský román Václava Cibulu z r. 1981.

V kapitole venovanej Jánošíkovi vo filme podáva autorka charakteristiku piatich filmov, v porovnaní s literárnymi dielami sa podrobnejšie sústreďuje na predstavenie tvorcov, okolností ich vzniku, ako aj na ich recepciu (počty divákov, ocenenia, názory). Popri animovanom filme Viktora Kubala tu vari vzhľadom na obľúbenosť a šírenie zbojníckej tematiky mohla spomenúť aj druhé animované spracovanie, detský seriál Zbojník Jurošík v réžii Jaroslava Barana (1991, výtvarné spracovanie Marián Vaněk).

V závere autorka podáva zhrnutie sledovanej problematiky s vyústením v konštatovanie, že z Jánošíka sa stal národný stereotyp, symbol slobodného spravodlivého života, z čoho vyplýva nadčasovosť jánošíkovskej témy a záruka ďalšieho umeleckého spracovania jánošíkovskej legendy.

Práve v súvislosti s týmto záverom žiada sa mi vysloviť niekoľko pripomienok. O sile a „mohutnosti“ jánošíkovskej legendy, resp. jánošíkovského mýtu niet pochybností, ako ani o aktuálnosti témy v súčasnej kultúrno-spoločenskej situácii. Spracovaný panoramatický prehľad prináša obraz hlbokého zakorenenia jánošíkovskej tematiky v slovenskej a v istej miere aj českej umeleckej tvorbe a súčasne aj obraz diferencovaných pohľadov a umeleckých prístupov. Autorka však podľa môjho názoru nevyťažila v záveroch všetko, čo jej aj spracovaný materiál ponúkal a čo sa v presahu práve aj do súčasnej spoločenskej diskusie zreteľne prejavuje, totiž rozdielnosť pohľadov naznačená napr. už v postojoch P. J. Šafárika a J. Kollára – na jednej strane oslavno heroizujúce stvárnenie, na druhej strane demýtizujúci,

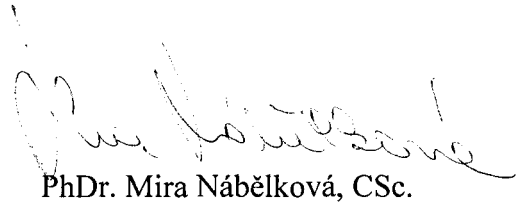
resp. odmietavý a zatracujúci pohľad, negatívne naladený práve proti sile a životnosti jánošíkovského mýtu v slovenskom prostredí. Hoci zahrnutie existujúcej diskusie a diferenciacie názorov a postojov presahuje stanovené ciele práce a rozličné ideovo- až politicko-spoločenské okolnosti súčasného života jánošíkovského mýtu neboli (a ani nemali byť) predmetom spracovania (šlo by o celkom inak zameraný typ práce), niektoré okolnosti by bolo bývalo dobre zahrnúť do záverov. Nazdávam sa, že spomínaný záverečný predpoklad o ďalšom, budúcom umeleckom spracúvaní jánošíkovských motívov, s ktorým súhlasím, má a bude mať oporu práve aj v protichodnosti názorov, v nesúzvučnom pohľade na jánošíkovský mýtus v slovenskej spoločnosti – jednou jej časťou z rozličných hľadísk prijímaný, inou odmietaný. Istý odraz rozličných stránok názorového a hodnotového konfliktu v „stredoeurópskom uchopení“ možno napr. v súčasnosti vidieť aj v tohtoročnom medzinárodnom slovensko-česko-poľskom dramatickom projekte Jánošík, Jánošík! Jánošík? v nitrianskom Starom divadle (v spolupráci s kráľovohradeckým divadlom Drak a varšavským Teatrom Lelky). Aj autorkou v závere spomínaný priemet legendy do adjektíva jánošíkovský a jeho životnosti súvisí jednak so živou prítomnosťou motívu v spoločnosti, ale súčasne aj s protirečivosťou jeho spoločenského vnímania. Aktuálnosť jánošíkovskej témy a jej rozličných motívov potvrdzuje nielen vznik nových literárnych a filmových diel, ale napr. aj súčasné inscenácie viacerých jánošíkovských dramatických diel v divadlách na Slovensku aj v českom prostredí (okrem obľúbeného Na skle maľované napr. aj Mahenovho Jánošíka aktuálne v Ústí nad Labem). Celkovo možno súhlasiť s autorkiným konštatovaním, že jánošíkovská legenda sa žánrovo presunula od prevahy poézie v 19. storočí po dnes prevažujúcu prózu pre deti a drámu, pričom práve v dramatickom spracovaní možno najzreteľnejšie vidieť aj priemet rozličných nazeraní s hľadaním účinných umeleckých spôsobov ich stvárnenia.

Uvedenú pripomienku, ktorú legitimizuje všeobecnejší kultúrno-historický pohľad na danú tému predstavený v práci, ktorá však do istej miery vychádza za hranice autorkou stanovených cieľov, možno doplniť niekoľkými ďalšími. Záveru diplomovej práce by bolo prospelo, keby v ňom bola viac zúročila obsah spracovaných kapitol – napr. keby okrem všeobecnejších konštatovaní bola z chronologických prehľadov jednotlivých autorov a diel, v ktorých do istej miery „zapadajú“, vyniesla na vyššiu abstrakčnú úroveň isté štruktúrované zhrňujúce charakteristiky. V práci sa vyskytujú niektoré vecné aj jazykové chyby (napr. v istom rozsahu preklepy, resp. možno textovým editorom spôsobené chyby v slovenských textoch), pri zrejmom poznaní širokej literatúry k predmetu sa, pri narábaní s ňou v texte

formou rámcových odkazov pod čiarou, niekedy stráca zreteľné rozlíšenie vlastných autorských a prevzatých myšlienok.

Napriek uvedeným pripomienkam považujem bakalársku prácu Jany Hrajnohovej za cenný príspevok k „mapovaniu“ významnej kultúrno-spoločenskej témy nielen v slovenskom prostredí, ale v širšej časti stredoeurópskeho priestoru. Hoci sa to v práci dostatočne explicitne neformuluje, autorka preukázala schopnosť vybrať si pre svoju prácu skutočne aktuálnu problematiku (milý mi bol však aj drobný odkaz na osobný motív spočívajúci v jej vlastnom „zbojníckom“ priezvisku), do práce sa adekvátne premietlo štúdium relevantnej odbornej literatúry a rozsiahleho literárneho materiálu, pričom okrem emblematických diel „jánošíkovej literatúry“ zo skoro úplného obrazu v autorkinom podaní vystupujú aj nie príliš známe no zaujímavé diela s ich spoločenskými osudmi. Prácu ako veľmi dobrú odporúčam na obhajobu.

Praha 8. 9. 2010

PhDr. Mira Nábělková, CSc.

oponentka